

ІСТОРИЧНА ДУМКА ПРО АКЦІЮ «ВІСЛА», ЯК ОДНУ З ФОРМ ЛІКВІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ ПОРУБІЖЖІ

У статті подається аналіз вітчизняної та радянської історичної літератури щодо визначення стану наукової розробки питання, пов'язаного із завершенням депортації українського населення з Польщі в УРСР у 1947 р. та прив'язаність до нього ліквідації УГКЦ, як продукуючої сили українського націоналізму.

В публікації відзначається, що після закінчення Другої світової війни встановлення кордону між Радянським Союзом і Польщею по так званій «лінії Керзона» ускладнило проживання українців на польській території. Насамперед вчені це пов'язують з переходом до Польщі кількох районів, населених українцями, які за своєю конфесійною приналежністю представляли Українську греко-католицьку церкву. Наявність останньої на зазначених землях, поглиблювала конфронтацію між її вірними та політичними силами Польської Республіки, які звинувачували УГКЦ у підтримці військової структури Організації Українських Націоналістів.

Аналізуючи різного роду праці з проблеми реалізації акції «Вісла», у статті йдеться про домовленість між Польщею та СРСР, яка передбачала обмін населенням на добровільних умовах. Проте, насправді, відзначається, що з самого початку обмін супроводжувався насильством і численними жертвами.

На основі різних підходів до вивчення післявоєнної депортаційної політики на польсько-українському порубіжжі автором відзначається початок переселення українців з Польщі ще задовго до 1947 р. Не останню роль у цьому процесі відіграли події саме релігійно-церковного характеру у 1945–1946 рр. в західних областях УРСР. Йдеться, насамперед, про тотальний наступ на інститут Церкви, як центр національного життя в західноукраїнському регіоні. Львівський собор 1946 р. і ліквідація на ньому УГКЦ лише юридично узаконила процес усунення цієї конфесії із суспільної арени. Одним із дієвих способів його проведення у прикордонній між Польщею та УРСР смузі мала стати акція «Вісла».

У 1947 р., відзначається у статті, виселення українців з південно-східної Польщі вступило вже у завершальну стадію. На підставі різних думок щодо цього, наголошується на особливій жорстокості депортаційної політики у цей період. Автор наголошує, що польська влада за погодженням з радянським керівництвом консолідувала сили для остаточного завершення акції.

В контексті теми статті автор підсумовує, що одним з аспектів мети переселення частини українського населення Посяння, Лемківщини, Холмищини і Підляшшя на захід і північ Польщі, на так звані «повернуті землі» була ліквідацію однієї з найбільших єпархій УГКЦ поза межами УРСР. Причина так вважати пов'язана з усуненням стратегічного конкурента з політичної та суспільної арени соціалістичної Європи, яка після Другої світової війни опинилася під контролем СРСР. Таку думку, йдеться в публікації, не заперечували й радянські історики. Так само, як і не спростовували того, що акція «Вісла» була спільним проектом Польщі та СРСР, у тому числі й для того, щоб позбутися невігідної для обох сторін греко-католицької церкви.

На основі існуючої статистики відзначаються й наслідки акції «Вісла», її масштаби та механізм застосування в контексті ліквідації УГКЦ. Йдеться про участь польських та радянських військових формувань в ув'язненні греко-католицьких священників та вірних. Також відзначається, що під загрозою покарань у стислі терміни було застосовано репресії проти єпископської Курії Перемишльської єпархії. Для тих, хто намагався уникнути переселення або повертався додому, відзначає автор, створювалися спеціальні відділи міліції, які проводили арешти останніх.

Таким чином, у статті йдеться про одну з актуальних проблем у вітчизняній та європейській історіографії, яка лише зараз починає набувати нового осмислення та переусвідомлення.

Ключові слова: УГКЦ, Польща, УРСР, СРСР, акція «Вісла», депортації, історіографія.

Наслідки Другої світової війни, яким у 2015 р. минає шістдесятій рубіж, досі нагадують українському суспільству про трагічні

події, які відбулися в його історії. У першу чергу вони пов'язані з політичними амбіціями правлячої радянської політичної номенклатури,

які виходили поза межі моралі та етики. Поняття людини було зведено до елементу механізму, який могли замінювати, викидати, ламати тощо. В історіографії з такими речами пов'язують терміни «терор та геноцид», які претендують на визначення злочину проти людяності. Саме такими термінами історики характеризують події на українсько-польському порубіжжі у 1947 р., що пов'язані з масовою депортацією українців з польських територій, які до 1939 р. входили до складу західноукраїнських земель. Тобто, йдеться про операцію (акцію) «Вісла», внаслідок якої велику кількість українського населення було виселено з їхніх споконвічних земель.

В історіографії різних періодів цей факт розглядають переважно, як одну з форм розв'язання національного питання в контексті боротьби радянської влади з українським рухом опору. Проте вже 1940-х рр. з операцією «Вісла» почали пов'язувати й релігійне питання на польсько-українському порубіжжі. Насамперед, йдеться про реформування церковного життя на землях Холмщини, Підляшшя, Лемківщини та Посяння, які у лютому 1945 р. відмежовувалися від УРСР «лінією Керзона», визначеною на конференції у Ялті. Ці території належали до Перемишльської єпархії та Лемківської Адміністрації УГКЦ, на яких уряд СРСР, за допомогою польських комуністів, намагався провести зміни церковно-релігійного характеру. В історіографії ми зустрічаємо численні дискусії навколо цього питання, до сфери яких вчені відносять і міжконфесійні протиріччя на території єпархії, спровоковані урядом СРСР та Курією РПЦ. Таким чином, вчені намагаються акцентувати увагу на церковному чиннику, який мав місце в підготовці і проведенні операції «Вісла». А це, у свою чергу, робить дану проблему концептуально-важливою та актуальною.

Мета статті полягає у висвітленні різних думок вчених щодо причетності операції «Вісла» до ліквідації Української греко-католицької церкви на території Холмщини, Лемківщини, Підляшшя та Посяння.

В історіографії дана проблема висвітлюється фрагментарно або частково в контексті політичних причин депортації.

Одним з перших, хто спробував саме в такому ключі подивитися на ліквідацію Перемишльської єпархії УГКЦ був історик УГКЦ, священник монаршого чину Святого Василя Великого (далі ЧСВВ) А. Великий. Окрім політичного фактору, який він без сумніву вважає домінуючим в акції «Вісла», вчений виділяє і церковний. Останній, на його думку, був пов'язаний з двома аспектами:

по-перше, домінуючою роллю греко-католицької церкви, яка офіційно суперечила законодавству СРСР і канонічному праву РПЦ, яку лобіювали і польські комуністи; по-друге, УГКЦ на польсько-українському порубіжжі розцінювалася як стратегічно небезпечна через підтримку українського руху опору [1, с. 271–273].

Необхідно відзначити, що після підписання договору між Польщею і СРСР у вересні 1945 р., вважає А. Великий, політична ситуація на Холмщині, Лемківщині, Підляшші та Посянні почала серйозно впливати на церковну складову цих територій. Історик вважає, що саме з цього періоду поступово в ідею репатріації українців до УРСР включається церковна складова. А, отже, це несло із собою концепцію повномасштабної ліквідації УГКЦ на теренах поширення соціалістично-комуністичної ідеології, а також радянзації польсько-українського порубіжжя і його «рафінування» згідно державного зразка. Першим кроком тиску на УГКЦ у Перемишльській єпархії, вважає вчений, було ув'язнення 21 жовтня 1945 р. Й. Коциловського та його помічника Г. Лакоту [1, с. 273].

Що стосується єпископа Й. Коциловського та його арешту, то вчений надає цьому особливу увагу. Так він вводить в науковий обіг думку про Й. Коциловського, як першого кандидата, якого уряд СРСР вибрав на керівника «Ініціативної групи». Тому його арешт у жовтні 1945 р. був випадковим і єпископа було звільнено з відділення КДБ м. Мостиськ Львівська обл. на умовах співпраці з відділом у справах релігії та культів. Проте, його позиція щодо співпраці з владою була незмінною. А. Великий відзначає, що 25 січня 1946 р. єпископ остаточно заявив про своє небажання співпрацювати з владою, через що його знову заарештували і поселили в будинку для пристарілих у м. Києві, де він у листопаді 1947 р. помер. З такими драматичними подіями, а саме другим арештом єпископа, вважає історик, припинала практичне існування Перемишльська Капітула (єпархія) [1, с. 273–274].

На підготовчому етапі депортації акції «Вісла» у 1945–1946 рр., згідно А. Велико-го, можна вже виділити теоретичні засади підготовки до ліквідації греко-католицької церкви на етнічних українських територіях, які відійшли після 1939 р. до володінь Польщі. Їх вчений розставляє в наступному порядку: запровадження постійного тиску на церкву з дозволом на депортацію громадян греко-католицького віросповідання; поширення наказу по очищення території Лемківщини; розширення сфери впливу польської поліції на греко-католицьке духо-

венство з правом його арешту і переправленням до СРСР [1, с. 273–274]. Однак, особливість роботи А. Великого полягає також у тому, що він намагається показати взаємозв'язок операції «Вісла» з рішеннями Львівського собору щодо комплексної ліквідації УГКЦ. При цьому описує систематичний ідеологічний і силовий наступ на Перемишльську єпархію напередодні березневих подій у Львові.

Фахово і ґрунтовно проблемою ліквідації УГКЦ на українсько-польському пограниччі у вітчизняній історичній науці займається також сучасний греко-католицький священник, ректор Українського Католицького Університету Б. Прах. Його наукові інтереси пов'язані з дослідженням історії Перемишльської єпархії, зокрема в період поширення радянської антицерковної кампанії. З-поміж численних публікацій присвячених цій проблемі, вчений свою увагу зосереджує особливо на її усуненні з церковної арени протягом 1945–1947 рр. У своїх висновках щодо цього він виділяє силовий сценарій, застосування якого порушувало міжнародні норми і права людей, у тому числі на свободу віровизнання. Більше того, він вважає, що комуністичний уряд провокував міжконфесійний конфлікт між українцями і поляками. Особливо відзначає вплив на загострення ситуації неофіційного союзу між польськими підпільними організаціями та силовими структурами влади. Таким чином, середину 1940-х рр. Б. Прах вважає кульмінаційною у боротьбі державної влади СРСР з УГКЦ на території Перемишльської єпархії. Від початку 1945 р., зауважує він, «польським підпільним організаціям «допомагали» у терорі нові клітини адміністративної польської влади – Міліція обивательська, Уряд безпеки і Військо Польське» [7, с. 127].

В силовому тиску проти греко-католицьких священників вчений схильний звинувачувати, зокрема, силову структуру – «Військо Польське», яке протягом 1945 р. разом із силовими органами СРСР провело близько сотні арештів духовенства Перемишльської єпархії. У 1946 р., відзначає Б. Прах, це військо з польською адміністрацією провело кілька масштабних операцій щодо виселення українських родин з території Польщі. Він відзначає їхню жорстокість, яка вилилась у масові вбивства священників, зокрема тих, які підозрювалися у співпраці з УПА. Насамперед, йдеться про індивідуальні розстріли та судові засідання над вищезазначеним прошарком духовенства. А, отже, зі слів вченого, стає зрозуміло, що до офіційного початку операції «Вісла» вже було

проведено серйозні заходи для позбавлення легального функціонування українських греко-католицьких громад на території Польщі, а загалом і Перемишльської єпархії [7, с. 128].

Події 1947 р., які напряму пов'язані з операцією, на думку Б. Праха, були, власне, завершальною стадією ліквідації єпархії. Така позиція побудована на тому, що саме із завершенням депортацій УГКЦ на Лемківщині перейшла у статус юридично забороненої. При цьому вчений виділяє діяльність греко-католицьких єпископів Й. Коциловського, Г. Лакоти та десятки священників, які робили все можливе, щоб зберегти мінімальні права церкву в умовах терору. Через що і самі зазнали репресій [8, с. 204–214].

У сучасній вітчизняній історичній науці питання ліквідації УГКЦ на польсько-українському порубіжжі представлено також в дисертації І. Поїздник. Дослідниця намагається показати взаємозв'язок між політикою переселення 1946–1947 рр. і ліквідацією української греко-католицької церкви у цей самий період. Опираючись на усталену в історіографії думку про асоціативність українського греко-католицизму з національним питанням, вона вважає, що саме через таку призму дивилися на нього і польські комуністи і націоналістичні організації. Відстоюючи чистоту польської нації, кожна з цих сторін не бачила у ній функціонування УГКЦ. Особливо це проявилось із загостренням церковної політики в СРСР і підготовкою до усунення УГКЦ із суспільної арени Галичини. Проте І. Поїздник подає це під власним кутом зору, а, зокрема, пов'язує процес ліквідації УГКЦ на польсько-українському порубіжжі, у тому числі на території Апостольської Адміністрації Лемківщини, з підготовкою до акції «Вісла». При цьому констатує, що з самого початку свого прийняття ідея «українсько-польського трансферу» [6, с. 14] оцінювалася як греко-католицькими так і римо-католицькими ієрархами негативно. Щодо останньої, то на думку дослідниці, перед нею поставало дві загрози: по-перше, ліквідація УГКЦ могла загострити вже напружені відносини радянської влади з Римо-Католицькою Церквою (РКЦ) в УРСР; по-друге, антицерковна кампанія де-факто могла перекинутися РКЦ у самій Польщі [6, с. 14–15].

На відміну від Б. Праха, ситуація із переселенням, на думку І. Поїздник, протягом 1946 р. була все ж таки не зрозумілою, а відповідно не передбачувана для греко-католиків, оскільки такими були дії державних органів влади. А це, на її думку, є важливим аспектом, оскільки заперечує думку про вплив міжконфесійних

протирич на цілісність УГКЦ. Іншими словами, це час постійного очікування і страху перед невідомим. Це при тому, що на побутовому рівні жодних проблем у відносинах між греко-католицькими і римо-католицькими вірними не було. Навпаки І. Поїздник вважає, що потужну підтримку для населення, під час демографічних процесів, надавали саме римо-католицькі священники. Таким чином, автор веде мову виключно про політичні мотиви ліквідації Перемишльської єпархії УГКЦ, до чого польські комуністи намагалися залучити римо-католицьких священників, спираючись на їхній авторитет в суспільстві. Проте це було не просто, оскільки більшість самих польських ксьондзів не підтримували політику переселення і консолідувалися з українським та польським рухом спротиву [6, с. 14–15].

Для дослідниці цілком очевидно, що «зادля остаточної радянзації західноукраїнських земель (у тому числі і її колишніх територій – *авт.*) та успішного наступу на католицизм, греко-католицька церква була приречена на ліквідацію» [6, с. 15]. Тобто приборкання УГКЦ в умовах соціальної, культурної і релігійної політики СРСР було питанням часу. Окрім вже відомих технологій для підготовки до ліквідації, дослідниця називає ще й використання суперечок у лавах самої греко-католицької церкви, які розпочалися напередодні, під час і після Львівського собору. На її думку, вони були через «багатополярність поглядів та вчинків зумовлених низкою чинників як особистого (переконання, родинні традиції, душпастирський погляд), так і зовнішнього характеру (тиск з боку влади, українського підпілля, позиція РКЦ)» [6, с. 15].

Підсумовуючи думки І. Поїздник, ми приходимо до висновків, що на відміну від ситуації в Галичині, яка була тісно пов'язана з Львівським собором, одержавлення церковного життя на польсько-українському порубіжжі показало неспроможність радянського уряду вирішити питання з українським католицизмом. Штучне приєднання до РПЦ греко-католицьких парохій Перемишльської єпархії, без врахування обрядових, конфесійних, ментальних особливостей населення регіону вилилося у відвертий акт анексії.

Проте, підсумовуючи підготовку і проведення акції Вісла в контексті ліквідації Перемишльської єпархії, у середовищі вітчизняних істориків сформувалася думка, що питання ліквідації УГКЦ займало значне місце в процесі депортацій. Однак вчені переважно схиляються до думки, що мета припинення існування однієї з найдавніших єпархій лежала в площині бо-

ротьби радянського режиму з українським рухом опору. Часто стикаємося з висвітленням критики ОУН, яку вчені показують за допомогою архівних партійних звітів, актів тощо. Причина в цьому, на думку Ю. Калініна та В. Лубського, полягала в наступному. ОУН, на їхню думку, була «... дитям, якому стало тісно в рамках політики уніатської церкви» [4, с. 37], тому її діяльність вилилася у значно серйозніші масштаби, які переслідував уряд СРСР. Тому ліквідація греко-католицької церкви в Перемишльській єпархії була, таким чином, боротьбою державного апарату Радянського Союзу з українським рухом опору. Таку думку можна зустріти в сучасного історика Б. Цивінського. Він вважає, що церковне питання у 1946 р. та діяльність підрозділів ОУН, яка загострилася у післявоєнний період, були чи не найактуальнішими питаннями для дискусії і проблема для негайного вирішення. Проте, це відбувалося вже у той час, як відзначає вчений, коли наприкінці 1946 р. УГКЦ була позбавлена повноцінного захисту з боку ОУН, оскільки політична ситуація в суспільстві перенесла церковні питання на «задній план людської свідомості» [9, с. 170].

В радянській історіографії також зустрічаємо переважну більшість думок, у яких історики подають ліквідацію УГКЦ на польсько-українському порубіжжі, виключно як одну з форм боротьби уряду СРСР з українським рухом опору. У різні періоди про це писали К. Дмитрук, Археєпископ РПЦ Макарій, С. Возняк та ін. Зокрема К. Дмитрук вважає, що саме населення західних областей УРСР було зацікавлене у ліквідації церкви, оскільки та призвела до апатичності населення західноукраїнських земель. Причину він пов'язує зі зрадою церкви своїх священників та вірних, використавши їх для власної користі, включно до співпраці з дивізією СС Галичина [3, с. 280]. Власне про останнє неодноразово наголошував Археєпископ РПЦ Макарій, про що писав у своїй роботі «Православ'я на Україні». Його основна думка зводиться до того, щоб показати підтримку духовенством греко-католицької церкви Львівського собору. З цього приводу він зазначає: «навколо Ініціативної групи об'єдналося 986 священників або 78% духовенства, яке знаходилося тоді на території західних областей України» [5, с. 33].

Зовсім іншу статистику подає С. Возняк. Він аналогічно описує про втрату УГКЦ свого авторитету у післявоєнний період, у зв'язку з чим напередодні Львівського собору у її вірних виникло пасивне відношення до неї. Також, стверджує він, така ситуація призвела до зре-

чення багатьма священиками свого сану, переходу в підпільне існування або ж зміни конфесії. У післявоєнний період ця цифра становили 1 267 осіб, з яких лише 281 не приєдналася до Ініціативної групи. Тому, на думку С. Возняка, це дає право стверджувати, що до питання «скасування унії висловилося «незначна кількість служителів» [2, с. 12], а лише та, що на різних етапах підтримала Ініціативну групу.

Отже, наявний історіографічний екскурс дозволяє зробити висновки, що на відміну від радянського однобокого висвітлення ліквідація Перемишльської єпархії під час операції «Вісла», вітчизняні історики виходять поза межі

радянського наукового способу мислення. Так, вони не вважають ліквідацію Української греко-католицької церкви на польсько-українському порубіжжі, причиною депортацій українського населення з Лемківщини, однак і не применшують у цьому процесі такого явища. На думку більшості істориків воно було логічним, оскільки після Львівського собору 1946 р. антигреко-католицька кампанія лише набирала обертів. А тому враховуючи післявоєнну ситуацію на західних регіонах УРСР, державна влада намагалася остаточно покінчити з українським рухом опору та будь-якими проявами українізму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Великий А.Г. З літопису християнської України. Церковно-історичні реколекції з Ватикану: У 9 т. / А.Г. Великий. – Рим: Вид-во ОО Василіян, 1977. – Т. 9. – 304 с.
2. Возняк С.М. Уніатство і український буржуазний націоналізм / С.М. Возняк, В.М. Фомін, В.П. Москалець та ін. – К. : Наук. думка, 1986. – 252 с.
3. Дмитрук К.Є. Під штандартами реакції і фашизму / К.Є. Дмитрук. – К. : Наук. думка, 1976. – 381 с.
4. Калінін Ю.А. Греко-католицька церква: історія і сучасність. Конспект лекцій (для викладачів вищих і середніх навчальних закладів, учителів шкіл) / Ю.А., Калінін, В.І. Лубський та ін. – К.: КДУ, 1992. – 338 с.
5. Макарій (Архiepіскоп). Православ'я на Україні / Архiepіскоп Макарій. – К.: Україна, 1980. – 62 с.
6. Поїздник І.І. Відносини між греко-католицькою та римо-католицькою церквами на україно-польському порубіжжі (1939–1946 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / І.І. Поїздник. – К., 2007. – 20 с.
7. Прах Б. Греко-католицьке духовенство Перемишльської Єпархії і Апостольської Адміністрації Лемківщини 1937–1947 рр. – вбиті і репресовані / Б. Прах // Богословія. – Львів: УБНТ, 1999. – Т. 63. – Кн. 1–4. – С. 116–140.
8. Прах Б.А. Репресії супроти греко-католицького духовенства Перемишльської єпархії та Апостольської Адміністрації Лемківщини (1939–1947 рр.) / Б.А. Прах // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичне релігієзнавство. – 2012. – Вип. 7. – С. 202–214.
9. Cywiński В. Ogniem pro'bowane. Z dijejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Srodkowo-Wschodniej. W 2 t. / Bogdan Cywiński. – Warszawa: Wydawnictwo szkolne i pedagogiczne, 1994. – Т. 2. – 517 s.

© *Тарас Пшеничний*
(Киев)

ИСТОРИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ ОБ АКЦИИ «ВИСЛА», КАК ОДНОЙ ИЗ ФОРМ ЛИКВИДАЦИИ УКРАИНСКОЙ ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ НА УКРАИНО-ПОЛЬСКОМ РУБЕЖЕ

В статье дается анализ отечественной и советской исторической литературы по определению состояния научной разработки вопроса, связанного с завершением депортации украинского населения из Польши в УССР в 1947 г. и привязанность к нему ликвидации УГКЦ, как продуцируемой силы украинского национализма.

В публикации, на существующем в историографии утверждении, отмечается, что после окончания Второй мировой войны установление границы между Советским Союзом и Польшей, по так называемой «линии Керзона», осложнило проживание украинцев на польской территории. Прежде всего ученые это связывают с переходом в состав Польши нескольких районов, населенных украинцами, которые по своей конфессиональной принадлежности представляли Украинскую греко-католическую церковь. Наличие последней на указанных землях, усугубляло конфронтацию между ее верными и политическими силами Польской Республики, последние обвиняли УГКЦ в поддержке военной структуры Организации Украинских Националистов.

Анализируя различного рода работы по проблеме реализации акции «Висла», в статье говорится о договоренности между Польшей и СССР, которая предусматривала обмен населением на добровольных условиях. Однако, на самом деле, отмечается, что с самого начала обмен сопровождался насилием и многочисленными жертвами.

На основе различных подходов к изучению послевоенной депортационной политики на польско-украинском пограничье автором отмечается начало переселения украинцев из Польши еще задолго до 1947 г. Не последнюю роль в этом процессе сыграли события именно религиозно-церковного характера в 1945–1946 гг. в западных областях УССР. Речь идет прежде всего о тотальное наступление на институт Церкви, как центр национальной жизни в западноукраинском регионе. Львовский собор 1946 г. и ликвидация на нем УГКЦ только юридически узаконила процесс устранения этой конфессии с общественной арены. Одним из действенных способов его проведения в пограничной между Польшей и УССР полосе должна была стать именно акция «Висла».

В 1947 г., отмечается в статье, выселение украинцев с юго-восточной Польши вступило уже в завершающую стадию. На основании различных мнений по этому поводу, отмечается особая жестокость депортационной политики в данный период. Автор отмечает, что польские власти по согласованию с советским руководством, консолидировали силы для окончательного завершения акции.

В контексте темы статьи автор делает вывод, что одним из аспектов цели переселения части украинского населения Посяння, Лемковщины, Холмищины и Подляшья на запад и север Польши, на так званые «возвращённые земли» была ликвидация одной из крупнейших епархий УГКЦ за пределами УССР. Причина так считать связана с устранением стратегического конкурента с политической и общественной арены социалистической Европы после Второй мировой войны, которая оказалась под влиянием СССР. Такое мнение, говорится в публикации, разделяли и советские историки. Так же, как и не опровергали того, что акция «Висла» была совместным проектом Польши и СССР в том числе и для того, чтобы избавиться невыгодной для обеих сторон греко-католической церкви. На основании существующей статистики отмечают материальные последствия акции «Висла», ее масштабы и механизм применения в контексте ликвидации УГКЦ. Речь идет об участии польских и советских военных формирований в заключении греко-католических священников и верующих. Также отмечается, что под угрозой наказаний в сжатые сроки было применено репрессии против епископской Курии Перемишльской епархии. Для тех, кто пытался избежать переселения или возвращался домой, отмечает автор, создавались специальные отделы милиции, проводившие аресты последних.

Таким образом, в статье речь идет об одной из актуальных проблем в отечественной и европейской историографии, которая только сейчас начинает приобретать нового значения и переосмысления.

Ключевые слова: УГКЦ, Польша, УССР, СССР, акция «Висла», депортации, историография.

© Taras Pshenychnyy
(Kyiv)

OPINION OF HISTORICAL ACTION «VISLA», AS A FORM OF ELIMINATION UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH ON UKRAINIAN-POLISH BORDERLANDS

The consequences of the Second World War, which in 2015 will expire sixty milestone, Ukrainian society is still reminiscent of the tragic events that took place in its history. First, they are associated with the political ambitions of the ruling Soviet political nomenclature, which went beyond morality and ethics. The concept of the human element has been reduced to a mechanism that could replace, throw, break, etc. In historiography associated with such things, the terms «terrorism and genocide», claiming definition of the crime against humanity. It historians such terms describing events in the Ukrainian-Polish borderlands in 1947 related to the Ukrainian mass deportation of Polish territories, which until 1939 were part of Western Ukraine. That is, it is a transaction (action) «Visla», which resulted in a large number of Ukrainian people were evicted from their ancestral lands.

The article deals with the analysis of national and Soviet historical literature to determine the state of scientific development issues associated with the completion of deportation Ukrainian population from Poland to the USSR in 1947 and his attachment to the liquidation of the UGCC as producing power Ukrainian nationalism.

The literature on the existing historiography statement noted that after the Second World War Boundary between the Soviet Union and Poland in the so-called «Curzon Line» complicated Ukrainian residence in Polish territory. First of all scientists is associated with the transition to Poland several areas inhabited by Ukrainian, which by their religious affiliation represented the Ukrainian Greek Catholic Church. The pres-

ence of the latter in these lands, deepened the confrontation between the faithful and the political forces of the Polish Republic, which accused the Church in supporting the military structure of Ukrainian Nationalists.

In particular historiography different periods mainly consider this fact, it as a form of solution of the national question in the context of fighting the Soviet regime with the Ukrainian movement resistance. However, in the 1940s. With action «Visla» began to associate and religious issue at the Polish-Ukrainian borderlands. First of all we are talking about land reform church life in the lands Holm, Podlasie and the Lemkivcschyna, Posyannya that in February 1945 dissociated themselves from the USSR «Curzon Line» determined at a conference in Yalta. These territories belonged to the Diocese of Przemysl and Lemko Administratory Church, which the Soviet government, with the help of Polish Communists sought to change church-religious nature. In historiography we find numerous discussions around this issue, the scope of which scientists attribute and inter-confessional conflict in the territory of the diocese provoked by the government of the USSR and the Russian Orthodox Church Curia. So scientists are trying to focus on the church factor, which occurred in preparing and carrying out action «Visla». This in turn makes the problem conceptually-important and urgent. Analyzing the different kinds of work on the issue of implementation of the action «Visla», the article refers to an agreement between Poland and the USSR, which included the exchange of populations in voluntary conditions. But, in fact, noted that initially accompanied by exchange of violence and numerous victims. Based on the different approaches to the study of post-war deportation policy on the Polish-Ukrainian borderlands author notes beginning Ukrainian migration from Poland long before 1947 no role in this process is played developments religious character of the church in 1945 – 1946 in the western areas of USSR. First of all, all-out attack on the institution of the Church, as the center of national life in the Western region. Lviv Cathedral in 1946 and liquidation of the UGCC it only legally legitimized process around this confession from the public arena. One of the most effective ways of its holding in the border between Poland and the Ukrainian SSR lane was to be action «Vistula».

In 1947, noted in the article, Ukrainian eviction from south-eastern Poland has entered the final stage. On the basis of different opinions about this, emphasizes the cruelty deportation policy during this period. The author notes that the Polish authorities in agreement with the Soviet leadership consolidated their forces for the final completion of the action.

In the context of the theme article, the author concludes that one aspect of the goal relocation of the Ukrainian population Posyannya, Lemko, Holm and Podlasie west and north of Poland, so ooze «returned the land» was the elimination of one of the largest dioceses Church outside the USSR. The reason to think so associated with the elimination of a competitor with strategic political and public arena of the socialist Europe which after the Second World War was under Soviet control. This view, according to the publication, did not object and Soviet historians. Just as not denied that the action «Visla» was a joint project of Poland and the Soviet Union including in order to get rid of unprofitable to both sides of the Greek Catholic Church.

In existing statistics marked material consequences of action «Visla», its scope and application of the mechanism in the context of the liquidation of the UGCC. It is about the participation of Polish and Soviet military forces imprisoned Greek Catholic priests and faithful. It is also noted that under the threat of penalties in the short term was used repression of the Przemysl Episcopal Diocese. For those who tried to avoid relocation or returning home, the author notes, set up special police units that conducted the recent arrests.

Thus, the article is about one of the topical issues in the domestic and European historiography, which is only now beginning to acquire a new understanding. Available historiographical excursion allows to conclude that in contrast to the Soviet one-sided coverage of the elimination of Przemysl diocese during action «Visla», local historians go beyond the Soviet scientific way of thinking. Yes, they do not consider the elimination of the Ukrainian Greek Catholic Church in the Polish-Ukrainian borderlands cause deportation Ukrainian population with Lemko, however, and not diminish in the process of such a phenomenon. According to most historians, it was logical, because after Lviv cathedral in 1946 anti-Catholic campaign gathered momentum. So given the post-war situation in the Western regions of the Ukrainian SSR, the government tried to finally end the Ukrainian resistance movement and all forms Ukrainism.

Keywords: UGCC, Ukrainian SSR, USSR, action «Visla», deportations, historiography.

До редакції надійшла 23.02.2015.